

Освіта впродовж життя в контексті євроінтеграційних процесів

Мета статті - проаналізувати сутність поняття «освіта впродовж життя» та дослідити пріоритетні інтереси та мотивацію особистості у здобутті неформальної освіти у різні вікові періоди. У статті розглядають сутність освіти впродовж життя, аналізуються різні підходи до визначення змісту цього поняття; визначається сутність неформальної освіти літніх людей як форми освіти впродовж життя; наведено результати дослідження пріоритетних інтересів та мотивації до неформального навчання студентської молоді та людей літнього віку.

Ключові слова: освіта впродовж життя, неформальна освіта, освіта дорослих, геронтоосвіта.

Keywords: lifelong education, non-formal education,

Актуальність дослідження. Успішна євроінтеграція України можлива лише за умови здійснення низки реформ, в тому числі і в освітньому просторі. Збільшення інвестицій у людський капітал та удосконалення рівня умінь громадян сприятимуть пристосуванню до фундаментальних змін, що відбуваються в світовій економіці, як то глобалізація ринків, швидкі темпи розвитку технологій та світова конкуренція.

В цьому процесі важливості набуває концепція освіти впродовж життя та неформальної освіти, як її складової. Необхідність адаптації до процесів глобалізації та інформатизації вимагає від особистості постійного оновлення знань, а вимоги сучасного ринку праці – удосконалення набутих компетентностей. Все частіше людина не може ефективно інтегрувати знання, отримані у процесі формального навчання, так як обсяг сучасної інформації настільки великий, що ці знання носять фрагментарний характер, не набуваючи особистісної значущості. Тому, неформальна освіта стає джерелом поповнення необхідних знань та формою адаптації до сучасних інтеграційних процесів, так як є більш вмотивованою та усвідомленою, відкриваючи нові можливості для самореалізації особистості в будь-якому віці.

Аналіз останніх досліджень. Питанням освіти впродовж життя приділяли увагу багато науковців: В.П.Андрущенко, І.А.Зязюн, В.А.Гошовська, Н.Б.Ларіна, С.Д.Максименко, Н.Г.Ничкало, С.О.Сисоєва, О.В.Чалий, Я.В.Цехмістер та ін. Вони зосереджують свою увагу на

загальних питаннях розвитку неперервної освіти чи освіти дорослих різних категорій населення. Натомість поза увагою дослідників залишаються питання побудови єдиної моделі освіти впродовж життя, створення достатньої методологічної бази, яка розмежовує суміжні поняття, проведення емпіричних досліджень у цій галузі.

Питання неформальної освіти досліджують Р.Бабушко, І.Фольварочний, В.Бреус, О.Кравченко, С.Архипова, М.Карпенко, О.Вербицький, Л. Сігаєва, Л. Лук'янова та ін. Актуальність дослідження неформальної освіти як однієї з форм освіти впродовж життя обумовлюється порівняно нещодавнім застосуванням даного виду освіти в нашій державі, недостатньою розробленістю теоретичних аспектів, а також наявністю незначної кількості досліджень про роль та вплив неформальної освіти на соціальні процеси та особистість. В основному дослідження у сфері неформальної освіти розглядаються з точки зору андрагогіки, тобто освіти та навчання дорослих і майже не розглядаються в аспекті впливу на молодь та літніх людей. Нерозуміння соціального потенціалу неформальної освіти зумовлене відсутністю офіційної статистики з цього питання, єдиної концепції та спеціальних програм.

Мета статті – проаналізувати сутність поняття «освіта впродовж життя» та дослідити пріоритетні інтереси та мотивацію особистості у здобутті неформальної освіти у різні вікові періоди.

Основна частина. Дослідження сутності поняття «освіта впродовж життя» нашої часу ґрунтуються на кілька основних проблем, серед яких проблеми нерозмежованості термінологічного апарату у цій сфері наукових пошуків. Так, категоріально недостатньо розмежованими є поняття «освіта впродовж життя», «неперервна освіта», «освіта дорослих», які часто трактуються як синоніми. Труднощі виникають і у тлумаченні понять «неформальна освіта», «інформальна освіта», «самоосвіта» та ін.

Освіта упродовж життя (lifelong education) як теоретичний феномен і тривалий освітній процес розглядається в наукових дослідженнях (М. В.

Кларін, З. Н. Курлянд, Н. Г. Ничкало, Л. Сігаєва та ін.) найчастіше як поняття, тотожне неперервній освіті. В іншомовних публікаціях зустрічаються терміни «продовжена освіта» (continuing education), «рекурентна освіта» (recurrent education), освіта, що знаходиться «поза школою» (out-of-school education) або ж «неформальна освіта» (non-formal education).

У вітчизняних дослідженнях (В. Андрущенко, Б. Гершунський, А. Мітіна, О. Топоркова та ін.) часто зустрічається також поняття «додаткова освіта», яку розуміють як форму формального отримання додаткових знань, вмінь та навичок особою, яка вже має загальну чи професійну освіту.

Зміст поняття „освіта впродовж життя” було розкрито англійським вченим Р. Х. Дейвом [4], який розглядає його як процес особистісного, соціального і професійного розвитку індивідів протягом життя задля підвищення якості як власного особистого життя, так і їхнього соціального оточення.

Визначення терміну «навчання впродовж життя» зазначене в документі Європейської Комісії "Перетворимо Європейський простір навчання впродовж життя реальністю" (опубліковано у листопаді 2001 р.) : "Навчання впродовж життя - вся діяльність з навчання, здійснювана протягом життя, з метою вдосконалення знань, умінь і компетенцій як в інтересах особистісного, громадянського і соціального розвитку, а також/ або для отримання роботи" [5].

Європейська Комісія об'єднала різні освітні й навчальні ініціативи в єдину Програму навчання протягом життя (Lifelong Learning Programme). Ця програма прийшла на зміну програмам професійного та дистанційного навчання, які існували до 2006 року. Рада Європи затвердила навчання протягом життя як один з основних компонентів європейської соціальної моделі. Таке навчання не обмежується лише сферою освіти; воно також є критичним фактором у сферах зайнятості

й соціального забезпечення, економічного зростання і конкурентоспроможності .

Сучасне розуміння концепції освіти впродовж всього життя (lifelong learning) полягає у тому, що така освіта поєднує будь-яке навчання протягом всього життя, може здійснюватися в різних умовах , за різними формами (формальною , неформальною, інформальною), рівнями та тривалістю [1,с. 123]. Проте, роль освіти у різні вікові періоди змінюється, перетворюючись із домінуючого виду діяльності для дітей та молоді, для працюючих - поєднуючись із роботою та відпочинком, для людей літнього віку - це можливість активно інтегруватись у соціум.

Концепція навчання впродовж життя передбачає необхідність і можливість здобування на кожному життєвому етапі тих блоків інформації, які необхідні людині для підтримки своєї активної життєдіяльності та самореалізації. Підвищення якості й ефективності системи освіти, дозволить швидше адаптуватися до постійно оновлюваних соціальних процесів, сприятиме забезпеченню потреб людей у навичках і компетентностях, відповідно вимог сучасності.

Сучасне розуміння освіти впродовж життя передбачає реалізацію принципу послідовності, забезпечення зв'язку і наступності освітніх програм та закладів, оскільки особистості дуже складно зорієнтуватися серед розмаїття закладів та послуг, що пропонує освітній ринок. Навчання впродовж життя виступає інтегративним елементом усього життя людини, коли здійснюється тісний взаємозв'язок базової й додаткової освіти.

Основні положення концепції навчання впродовж життя закріплено в документах Європейського Союзу. Відповідно до них навчання впродовж життя здійснюється на рівнях:

-національному - передбачається досягнення різноманітних цілей (економічних, соціальних, політичних, культурних, персональних);

-інституційному - визначення в рамках положень місії та університетських планів, створення відповідних університетських структур;

-університетських підрозділів - взаємозв'язок між концепцією навчання впродовж життя та університетськими програмами [3,с. 66].

У зв'язку з бурхливим розвитком навчання протягом життя в усьому світі й особливо в розвинених країнах на сьогодні виділяють наступні три основні форми освіти:

- формальна освіта – початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ВНЗ (аспірантура й докторантура), підвищення кваліфікації й перепідготовка фахівців і керівників з вищою і середньою професійною освітою в інститутах, на факультетах і курсах підвищення кваліфікації й професійної перепідготовки;

- неформальна освіта – професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти, на різних курсах інтенсивного навчання, семінарах, майстер-класах;

- інформальна освіта є загальним терміном для освіти за межами стандартного освітнього середовища – індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі; спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації тощо. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві фактори свого розвитку [2,с. 65].

Отже, на основі зазначеного ми можемо визначити поняття «освіта впродовж життя» як безперервний процес набуття знань, розвитку професійних та особистісних компетентностей, що здійснюється через різні форми освіти та самоосвіту і забезпечує можливість самореалізації особистості у різні вікові періоди.

Важливе місце у концепції освіти впродовж життя займає освіта літніх людей. На сьогодні в Україні спостерігається активізація неформальної освіти для людей літнього віку. Створюються різні курси, Університети третього віку, освітні групи тощо, метою яких є особистісний розвиток, соціальна адаптація та збереження активної життєвої позиції літніх людей.

Отримання нових знань дозволяє студентам третього віку реалізувати свої здібності та бути самостійними.

Освіту людей третього віку (геронтоосвіту) розглядають як складову освіти впродовж життя, форму соціокультурної самореалізації особистості людей третього віку, соціальне явище. Її розвиток зумовлений глобалізаційними та інтеграційними процесами, демографічними чинниками, комплексом внутрішніх і зовнішніх політичних, соціально-економічних та освітніх потреб дорослої людини і суспільства. Освіту літніх людей слід розуміти як чинник здорового довголіття, активної старості, шлях подолання соціальної ізоляції після виходу на пенсію, можливість наповнити життя новим змістом, зав'язати нові контакти, тобто подовжити свою соціальну активність.

Принципи геронтоосвіти спрямовані на розширення кола учасників навчання, збільшення ресурсів такої освіти та зміни поглядів на старість та процеси старіння як у самих студентів третього віку та викладачів, так і всього суспільства в цілому.

Дослідниками (Л. Анциферова, С. Змеєв, Ю. Кулюткін, М. Махлін) підкреслюється, що навчальні програми для людей літнього віку повинні враховувати життєвий досвід, запити, очікування та установки цих людей. При цьому необхідно приймати до уваги їхню критичність щодо отриманої інформації, їх особистий усталений погляд на деякі процеси, сформоване роками поважне ставлення до інформації у ЗМІ та інші «авторитети».

В освітньому процесі літня людина займає активну позицію, стає суб'єктом навчання, оскільки усвідомлює себе самостійною, самокерованою особистістю, що володіє запасом життєвого, професійного й соціального досвіду. У своїй готовності до навчання літня людина виходить із прагнення з його допомогою вирішити життєво важливі проблеми й досягти конкретних цілей та прагне до негайної реалізації отриманих компетентностей. При реалізації освітніх програм для літніх людей слід виходити із освітніх потреб та інтересів навчальної аудиторії. Тому, з метою вивчення освітніх інтересів

та мотивації до навчання, нами було проведено опитування серед слухачів «Університету третього віку». Задля порівняння зміни пріоритетів у навчальних цілях та інтересах різних вікових груп, ми провели також опитування серед студентів ЧНТУ. Вибірку склали студенти ЧНТУ віком 20-22 роки (40 осіб) та слухачі Університету третього віку віком 65-69 років (40 осіб).

Аналіз результатів дослідження. Задля того, щоб дізнатися, які освітні інтереси для респондентів є найбільш пріоритетними, нами було поставлено питання «Які теми для вивчення Вам були б найбільш цікаві?», внаслідок чого було з'ясовано, що для ЛЛВ пріоритетними є теми, що стосуються здоров'я, здорового способу життя (65,5%), декоративно – прикладного мистецтва (18,2%), психології (8,3%), комп'ютерної освіти (8%).

Для студентів пріоритетними виявилися теми, які поглиблюють професійні знання (55%), на другому місці - психологія особистісних стосунків (15%), ІТ-технології(15%), на третьому – дизайн (5%), мистецтво (3,6%), політика та право (6,4%).

При дослідженні мотивації щодо відвідування занять Університету третього віку, отримали наступні результати:

Табл.1. Мотивація відвідування Університету третього віку

	Частота	Відсотки	Відсоток допустимих	Накопичений відсоток
Спілкування з однодумцями, ровесниками	20	50,0	50,0	50,0
Отримання нових знань	6	15,0	15,0	65,0
Реалізація творчих здібностей	2	5,0	5,0	70,0
Подолання відчуття самотності	10	25,0	25,0	95,0

Ваш варіант	2	5,0	5,0	100,0
Всього	40	100,0	100,0	

При дослідженні мотивації щодо відвідування різних форм неформальної освіти як то гуртків, секцій, клубів за інтересами молоддю, отримали наступні результати:

Табл..2. Мотивація відвідування різних видів неформальної освіти

	Частота	Відсотки	Відсоток допустимих	Накопичений відсоток
Спілкування з однодумцями, ровесниками	10	25,0	25,0	25,0
Отримання нових знань	20	50,0	50,0	75,0
Реалізація творчих здібностей	10	25,0	25,0	100,0
Подолання відчуття самотності	0	0	0	0
Ваш варіант	0	0	0	0
Всього	40	100,0	100,0	100,0

При дослідженні потреби в саморозвитку (за методикою «Діагностика реалізації потреб в саморозвитку» В. Г. Маралова) в обох групах опитуваних було з'ясовано, що в першій групі (ЛЛВ) в 20% респондентів саморозвиток на даний час зупинився, в 50% -- відсутня сформована система в саморозвитку і лише в 30% опитуваних відбувається активна реалізація потреби в саморозвитку. В той же час в другій групі респондентів(студентська молодь) лише в 13% осіб відсутня сформована система саморозвитку, у 87% відбувається активна реалізація потреби в саморозвитку, а зупинка в саморозвитку в даній групі не була виявлена.

Порівнюючи отримані результати, можна зробити висновок, що з віком змінюються пріоритетні інтереси у навчанні: для людей літнього віку на

першому місці є здоров'я, для молоді – поглиблення професійних знань. Мотивацією навчальної діяльності для літніх є спілкування та подолання соціальної ізоляції, тоді як для молоді – отримання нових знань та творча самореалізація. В той же час всі опитувані виявили інтерес до неформального навчання і оцінили його як можливість саморозвитку та отримання нових перспектив.

Висновки. В Україні назріла необхідність у розробці теоретично обґрунтованих, практично значимих і переконливих концептуальних підходів до організації системи освіти впродовж життя. Необхідно в масштабах країни проаналізувати діяльність сформованої сфери нетрадиційних видів і форм освітньої діяльності. Це дозволить виявити специфіку неформальної пізнавальної й навчальної діяльності різного контингенту дорослих, мотиваційні особливості й механізми самоорганізації цієї діяльності.

Повноцінне входження України до єдиного освітнього простору можливе тільки за умови інвестування в людський капітал, і концепція освіти впродовж життя є одним із важливих кроків у цьому напрямі.

Література:

1. Обучение на протяжении жизни в условиях новой экономики: Доклад Всемирного банка (Серия "Актуальные вопросы развития образования") - М.: "Алекс", 2006. - 264 с.
2. Павлова О. В. Включение информального образования в жизненные стратегии взрослых / О. В. Павлова// Человек и образование. – 2011. – №4 (29). – С. 64-67.
3. Шмарко В. Д. Андрагогічний підхід до організації навчання вчителів у системі післядипломної освіти: метод. посіб./ В. Д. Шмарко. – Херсон: Олді-плюс, 2003. – 96 с.
4. Dave R. H. (ed.). Foundations of Lifelong Education. Oxford, 1976. – 314 p.

5. Commission of the European Communities. Brussels, 21.11. 2001.COM(2001) 678 final. Communication from the Commission “Making a European Area of Lifelong Learning a Reality” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ>. – Назва з екрану.